

in geval van inbreuk op sommige sociale wetten⁴ aangehaald worden. Dit artikel bepaalt zonder meer dat de overtreding van de wetten en besluiten als bedoeld in de artikelen 1 en 1bis van de wet ofwel strafrechtelijk worden vervolgd, via een administratieve geldboete worden afgedaan. Wij deden vroeger reeds een oproep tot de creatie van zgn. 'puur administratieve inbreuken', i.p.v. de veelvuldig voorkomende 'gemengde inbreuken'.⁵

Vervolgens roept de auteur op tot het tot stand brengen van één overkoepelende regeling van administratieve handhaving, en dit onder de vorm van een raam- of kaderwet waarnaar de bijzondere wetgever dan telkens zou kunnen verwijzen (p. 29). Ook bij ons dekt de vlag van de administratieve handhaving een waaier van ladingen, waarbij nu eens een administratieve boete wordt opgelegd en dan weer een administratieve transactie wordt voorgesteld, nu eens gemengde en dan weer puur administratieve inbreuken worden gecreëerd, het initiatiefrecht nu eens bij het bestuur en dan weer bij het openbaar ministerie ligt, bij niet-betaling van de administratieve transactiesom het dossier nu eens aan de P.K. wordt overgemaakt en dan weer voor de rechtbank van eerste aanleg moet worden gebracht.⁶ De vraag naar een eenvormige regeling in een kaderwet kan derhalve enkel onderschreven worden.⁷

De rake wijze waarop Prof. Mr. G.J.M. CORSTENS deze en andere bedenkingen formuleert, maakt dat de Belgische wetgever zich best door zijn standpunten zou laten leiden wanneer hij, nog maar eens, een administratieve sanctie in het leven roept.

Filiep DERUYCK

J.F. DUPAQUIER (réd.), 'La justice internationale face au drame rwandais', Paris, Editions Karthala, 1996, 248 p.

De immens tragische gebeurtenissen die in het voorjaar van 1994 in Rwanda plaats hadden, zijn in gans de wereld bekend. De verschrikkelijke genocide die het 'Zwitserland van Afrika' in een bloedbad veranderde, had als het ware plaats voor de ogen van de internationale media. Twee jaar later blijft een (internationale) gerechtelijke reactie op deze genocide en de onnoemelijke misdaden tegen de mensheid die daarbij werden gepleegd, nog altijd uit.

Dergelijke reactie is nochtans onontbeerlijk, wil Rwanda ooit terug een vreedzame samenleving kunnen worden. Zoals o.a. François-Xavier NSANZUWERA, voormalig procureur in Kigali, in zijn conclusies bij dit verzamelwerk terecht onderstreept, is vrede slechts mogelijk als gerechtigheid heeft plaatsgehad. Een gerechtelijke

4. B.S., 13 juli 1971, err., B.S., 18 november 1971.

5. Zie mijn *De rechtspersoon in het strafrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 118 e.v., nrs. 158 e.v.

6. *De rechtspersoon in het strafrecht*, 59 e.v., nrs. 81 e.v.

7. In deze zin DE NAUW, A., o.c., in *R.D.P.*, 1989, 380 e.v.

catharsis lijkt een essentiële bouwsteen voor een vreedzame toekomst van Rwanda. Een effectieve vervolging van de personen die verdacht worden van de genocide en andere gruweldaden die in 1994 in Rwanda werden gepleegd, is in dat opzicht een *conditio sine qua non*.

Deze vervolging van verdachten kan in drie verschillende gerechtelijke contexten plaatsvinden. Vooreerst kunnen verdachten die zich (nog) in Rwanda bevinden, aldaar vervolgd en berecht worden. Een belangrijk aantal verdachten bevindt zich echter in het buitenland – in buurlanden van Rwanda maar ook in andere landen, met name in België –, zodat de vervolging van deze verdachten kan plaatsvinden in de landen waar deze verdachten verblijven. Het laatste en belangrijkste gerechtelijk kader voor de vervolging van vermoedelijke daders van de genocide en misdaden tegen de mensheid in Rwanda is echter het Internationaal Tribunaal voor Rwanda. De verschillende bijdragen in het boek beogen een beeld te geven van de pogingen die in deze drie verschillende gerechtelijke contexten worden ondernomen om verdachten van de Rwandese volkerenmoord te berechten.

De pogingen om in Rwanda zelf verdachten van de volkerenmoord te berechten, worden in een eerste hoofdstuk geschetst door Frédéric MUTAGWERA, advocaat te Kigali. Mr. MUTAGWERA wijst meteen op de juridische dualiteit die is ontstaan door de oprichting – mede op verzoek van de Rwandese overheden – van het Internationaal Tribunaal voor Rwanda. De Rwandese overheden hebben daardoor geen exclusieve rechtsmacht meer om de vermoedelijke Rwandese daders te berechten wegens misdrijven die in 1994 gepleegd werden in het kader van de genocide. De effectieve bestraffing van deze personen in Rwanda wordt daarenboven gehinderd door een aantal materiële en juridische belemmeringen. Zo wijst MUTAGWERA erop dat Rwanda in het verleden weliswaar een aantal verdragen (het Genocide-verdrag van 1948 en het Verdrag over de onverjaarbaarheid van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid van 1968) heeft geratificeerd maar heeft nagelaten in interne toepassingswetgeving te voorzien. Verder wordt de Rwandese justitie geconfronteerd met een enorm gebrek aan middelen en mensen die vereist zijn om recht te spreken.

Deze schrijnende toestand van het Rwandese gerecht wordt verder belicht in het rapport van de NGO Réseau des Citoyens/Citizens's Network over de toestand van Rwandese parketten eind 1995, waarvan een uittreksel is opgenomen in het boek. Behalve de totale materiële chaos waaronder de parketten te lijden hebben, toont vooral het enorme gebrek aan magistraten en politiemensen aan dat de Rwandese justitie alleen als dusdanig niet in staat is om alle verdachten van de volkerenmoord te berechten. Zo is het kentekenend dat de enkele (begin 1996: 21) parketmagistraten die werkzaam zijn in Rwanda, zodanig in de dossiers verdrinken dat ze vaak zelfs niet in staat zijn de verdachten te ondervragen.

Voor wat de vervolging van verdachten van de genocide in derde landen betreft, bevat het boek een aantal bijdragen van juristen van landen waar zich verdachten bevinden (voor België: Anne-Marie SWARTENBROEKX, voor Zwitserland: Pierre-Serge HEGER, voor Canada: William A. SCHABAS en voor Frankrijk: William BOURDON). In deze bijdragen wordt de stand van zaken wat de aanhouding en de vervolging van deze verdachten betreft, besproken. Het gaat daarbij noodzakelijker-

wijze om een momentopname die snel verouderd zal zijn (of reeds is), maar toch laat zien hoe de onderscheiden gerechtelijke en politieke overheden gereageerd hebben op de aanwezigheid van verdachten van de Rwandese genocide op hun grondgebied. Daarnaast bevatten deze bijdragen ook belangrijke informatie over de internationale strafrechtelijke wetgeving van de onderscheiden landen. Want hoewel de toepasselijke internationale verdragen uiteraard dezelfde zijn voor alle landen – op voorwaarde dat ze deze hebben geratificeerd – is vooral de interne wetgeving van belang voor de effectieve bestraffing van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid. Het legaliteitsbeginsel wordt daarbij geacht interne implementatiewetgeving te vereisen (zie daaromtrent echter de beschouwingen van Claude LOMBOIS, aangehaald op p. 223) opdat verdachten zouden kunnen bestraft worden. Ook is er behoefte aan rechtsmachtbepalingen die toelaten in het buitenland gepleegde misdrijven te bestraffen.

De oprichting van het Internationaal Tribunaal voor Rwanda noodzaakt een andere vorm van interne wetgeving, nl. een die toelaat samen te werken met dit Hof. Deze samenwerking kan gebeuren door de overdracht van een dossier dat reeds aanhangig is bij de nationale gerechtelijke overheden en door de fysieke 'overdracht' van de betrokkenen aan het Hof. Deze 'overdracht' van personen door één staat aan een supranationale instelling (het Rwanda-tribunaal) dient onderscheiden te worden van de klassieke interstatelijke uitlevering. Zo zijn de klassieke uitleveringsexcepties (exceptie voor politieke, fiscale en militaire delicten, niet-uitlevering van nationale onderdanen, non-discriminatie-clausule) in beginsel niet van toepassing. Deze 'overdracht' aan het Internationaal Tribunaal veronderstelt echter nationale wetgeving, die nog niet in alle landen voorhanden is. In België bestaat inmiddels de Wet van 22 maart 1996 betreffende de erkenning van en de samenwerking met het Internationaal Tribunaal voor voormalig Joegoslavië en het Internationaal Tribunaal voor Rwanda (*B.S.*, 27 april 1996), op basis waarvan overigens reeds drie dossiers werden overgedragen aan het Rwanda-Tribunaal. Ook Frankrijk beschikt terzake over wetgeving, maar andere landen hebben nog geen wetgeving die het mogelijk maakt dossiers resp. personen over te dragen aan het Internationaal Tribunaal voor Rwanda.

Het Internationaal Tribunaal is, net zoals zijn voorganger voor ex-Joegoslavië, opgericht door een resolutie van de VN-Veiligheidsraad: i.c. resolutie 955 van 8 november 1994. Na de Oorlogstribunalen van Nürnberg en Tokio en tezamen met het Internationaal Tribunaal voor ex-Joegoslavië gaat het om een unicum in de wereldgeschiedenis. De bevoegdheden, de organisatie en de werking van het Hof worden op zeer bevattelijke wijze uiteengezet in een bijdrage van Anne-Marie SWARTENBROEKX. Ook de bewijsrechtelijke aspecten, met o.a. de zeer gevoelige problematiek van de getuigenbescherming, komt daarbij aan bod. Ook de lezer die niet vertrouwd is met de werking van het Internationaal Tribunaal, of met het internationaal strafrecht tout court, zal door deze heldere beschrijving toch inzicht kunnen verwerven in de verschillende juridische aspecten van dit Internationaal Tribunaal.

Het juridische perspectief van SWARTENBROEKX wordt goed aangevuld door een interview met Richard GOLDSTONE, de voormalige procureur van zowel het Joegoslavië-Tribunaal als het Rwanda-Tribunaal. In een openhartig gesprek met Rakiya OMAAR, hoofd van African Rights, wijst GOLDSTONE onder meer op de materiële problemen waarmee de internationale Tribunalen van Den Haag en Arusha te maken hebben (onder andere ten gevolge van de bureaucratische werking van de VN). Verder heeft hij het over de samenwerking met de Rwandese en andere autoriteiten en over de moeilijkheden grondige onderzoeken te verrichten. GOLDSTONE wijst – net zoals SWARTENBROEKX – ook op het belang van een Permanent Internationaal Tribunaal, waaromtrent op dit ogenblik voorbereidende besprekingen worden gevoerd op het niveau van de Verenigde Naties.

Welke de aard en de omvang van de gerechtelijke reacties op het Rwandese drama ook zullen zijn, steeds zullen zij het voorwerp van kritiek zijn. Een van de voornaamste kritieken zal wellicht zijn dat vooral ondergeschikten gestraft worden en niet de ware aanstokers en leidinggevers van de genocide. Ongeacht het feit of deze kritiek bewaarheid zal worden, dient – zoals Richard GOLDSTONE terecht onderstreept – in elk geval voor ogen gehouden te worden dat de wreedheden die in Rwanda of elders plaats hadden, niet gepleegd werden door een volk maar door individuen. GOLDSTONE stelt terecht dat de haat niet mag gericht worden tegen een volk als dusdanig. De berechting van verantwoordelijke individuen is daartoe een essentiële voorwaarde.

Guy STESSENS (Universiteit Antwerpen)

Voor recensie aangeboden boeken

L. WALGRAVE (ed.), *Confronterende jongeren*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1996.

D. WEBER, *Homo criminalis. Belgische parlementsleden over misdaad en strafrecht (1830-1940)*, Brussel, VUB Press, 1996.

P. VAN EECKE, *Criminaliteit in cyberspace. Misdrijven, hun opsporing en vervolging op de informatiesnelweg*, Gent, Mys & Breesch, 1997.

C.P.M. CLEIREN en J.F. NIJBOER, *Strafrecht. Tekst en commentaar*, Deventer, Kluwer, 1997 (2de druk).

C.P.M. CLEIREN en J.F. NIJBOER (red.), *Strafvordering. Tekst en commentaar*, Deventer, Kluwer, 1997 (2de druk).